

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 51. 693-700. 2007.

Lencsés György „Ars medica” című művének a gyomor- bántalmak orvoslására ajánlott gyógyszerkincse¹

Dr. Péter H. Mária



Az *Ars Medica* (AM) néven ismeretes ívrét (folio) alakú, mintegy 940 oldal terjedelmű kéziratos munka [1, 20] az eddig ismert első magyar nyelvű orvosi munka, amely az emberi test egészének betegségeit és gyógyítását tárgyalja. A kéziratos szerzőjének *Lencsés Györgyöt* tekintik. A mű keletkezési idejét az 1570-80-as évekre teszik. A kéziratos sorsáról, utóéletéről, nyelvészeti, orvosi vonatkozásairól többen is beszámoltak [8, 9, 12-18, 20, 21].

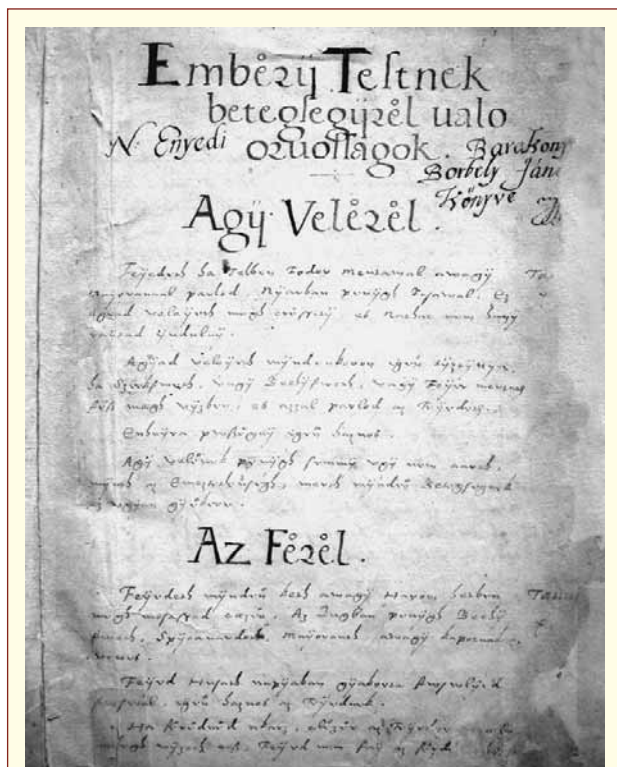
A Teleki Téka állományában két Lencsés-féle kéziratos találatos (1-3. ábrák). Ezekon kívül ismert *Varjas Béla* (1911–1985) „XVI. századi Magyar Orvosi Könyv” című, 1943-ban Kolozsváron betűhű átírással megjelent kötete (4. ábra), valamint *Szabó T. Attila* „Ars Medica Electronica” című CD lemeze, melyen Lencsés orvosságai, receptjei számba vétettek. E két utóbbi anyag segítségével gyűjtöttük adatainkat és állítottuk össze tanulmányunkat [20, 21].

Lencsés György XVI. században megírt „Ars medica” című könyvében használatos gyógyszerkincs gyomor- és bélbántalmak kezelésére ajánlott részének bemutatása révén értékes orvosi és gyógyszerésztörténeti vonatkozások, valamint a napjainkban használatos fitoterápia gyökereit feltáró adatok válnak ismertté. Ezért úgy véljük, hogy az *Ars Medica* többi fejezetében előforduló orvosságok, gyógymódok gyógyszerészeti és orvosi szempontból történő feldolgozásával szükséges és érdemes foglalkozni.

Lencsés György kéziratos anyaga a humán gyógyászat egész témakörét felöleli. Ezt a szerző az emberi test betegségeinek gyógykezelésére állította össze „a szegény tudatlanoknak ... nem a Bölts Embereknek”. A betegségekre, tünetekre növényi, állati és ásványi eredetű „orvosságot” ajánl. Részletesen leírja a megbetegedések okait (kóroktan), jeleit (tünettan), tanúságot (megelőzés, kórjelzés) fűz hozzá, felsorolja a betegek ételét, italát (diéta, életmód) és egész sor orvosságot javasol, elsősorban növényi eredetűeket. Tudatosan törekedett az akkor használatos magyar kifejezések írására, de ha szükségét látta, maga is alkotott új szavakat egyes fogalmak addig nem létező megnevezésére. Gyakoriak az élettani funkciókat kifejező szavai (pl.: nyeldekülés, éhség, kívánság, szomjúság, emésztés), továbbá a betegségeket jelző (gyomorbeli émelyedés, bélfájás, csömör, sárvízbetegség), valamint a gyermekbetegségekre utaló szavak (gilisztás, gyermekvar stb.) is. A diagnózis megnevezésében és még néhány más esetben *Lencsés* a latin vagy görög terminológiát is megadja és jelzi, hogy „*deakul kyt hivnak*”, ugyanakkor az ősi népi nyelv forrásából merített szavaknál a „*kyt az magyarok neveznek...*” megjegyzést teszi (pl. a gyomorszáj jelzésére az „*iha feje*” kifejezést használja). Alapos orvosi ismeretei több fejezetben is szembeütők, kora szintjének megfelelőek. Egyes receptek végén megjegyzi, hogy „*pró-bált orvosság*”, „*pró-bált dolog ez*”, „*Jósa doktor orvossága*”, „*igen jó*”, „*ez igen fő orvosság*”, „*csodálatos, igen használ*”.

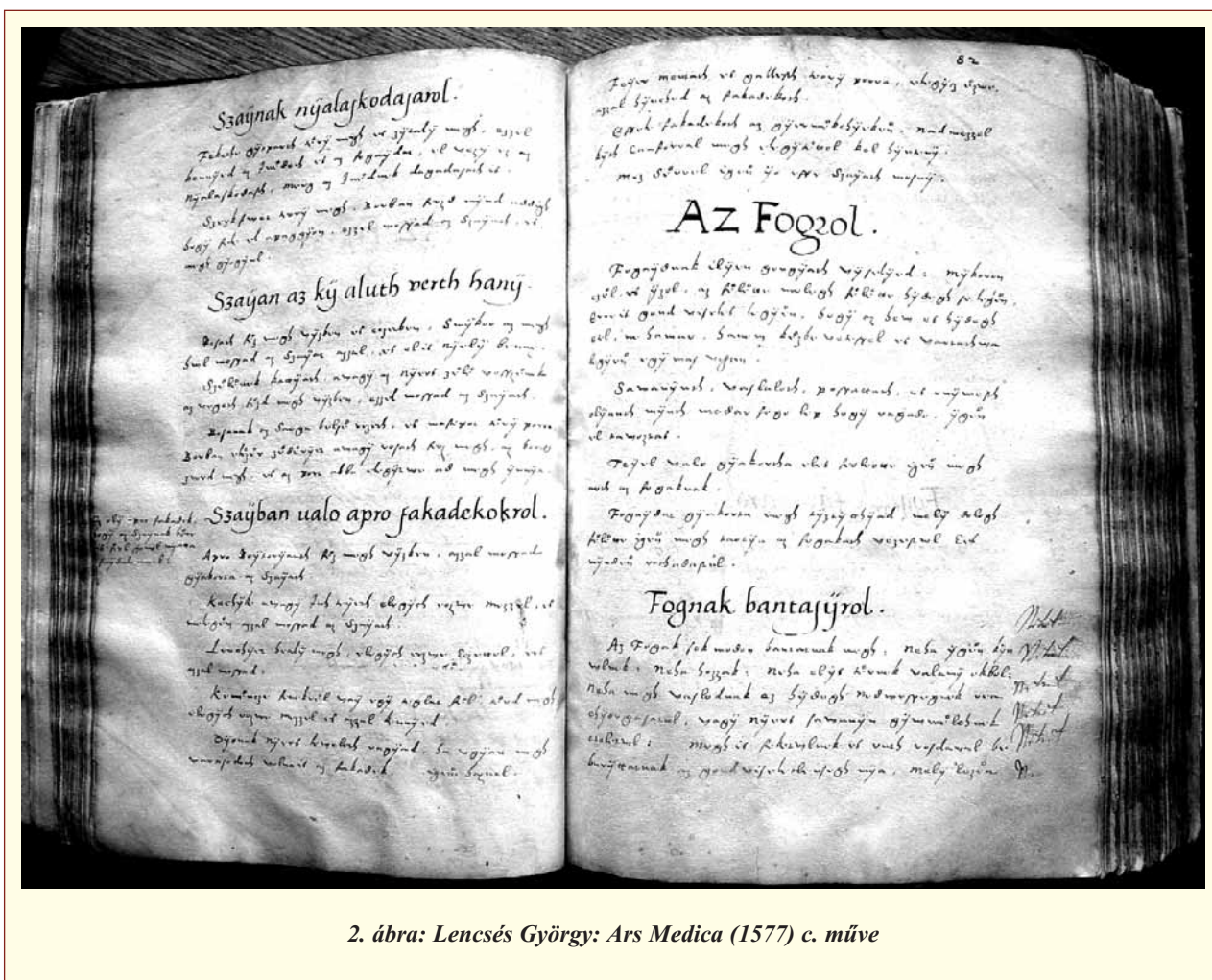
Az *Ars Medica*, az emberi test egészének betegségeit és azok gyógykezelését 6 fejezetben és számos alfejezetben tárgyalja. Fejezetei a következők:

1. „Emberi testnek betegségeiről való orvosságok”;
2. „Testnek ékesítésére való orvosságok”;



1. ábra: *Lencsés György: Ars Medica. A kötet első lapja*

¹ A Magyar Orvostörténeti Társaság ünnepi ülésén, 2006. november 2-án, a Zsámboky-emlékérem átvételkor elhangzott előadás szerkesztett változata.



2. ábra: Lencsés György: *Ars Medica* (1577) c. műve

3. „Forróságokról avagy hideglelésről valók”;
4. „Dagadásokról és annak sebeiről valók”;
5. „Fegyver vagy egyéb mia lett sebekről. És csiont-béli nyavalyákról”;
6. „Mérges állatoknak megh marásáról és egyéb mérges dolgoknak ártalmi ellen”.

A legterjedelmesebb rész az I. fejezet, amely az egész munkának csaknem kétharmadát alkotja, 319 ívet (foliot) tesz ki és a következő 31 alfejezetből áll:

- | | |
|-------------------|----------------------|
| 1. Agyvelőről | 17. Az epéről |
| 2. Az Főről | 18. Lépről |
| 3. Szemről | 19. Fekete sárról |
| 4. Fülről | 20. Belekéről |
| 5. Orról | 21. Alfelről |
| 6. Szájról | 22. Vesékről |
| 7. Fogról | 23. Hoyagról |
| 8. Fognak husáról | 24. Vizeletről |
| 9. Nyelvről | 25. Szeméremtestről |
| 10. Torokról | 26. Tökről |
| 11. Tüdőről | 27. Madráról |
| 12. Derékről | 28. Izekről |
| 13. Szügyről | 29. Kézről és lábról |
| 14. Csecsről | 30. Inakról |
| 15. Gyomorról | 31. Testről |
| 16. Májról | |

A továbbiakban az I. fejezet 15. alfejezetének, a „*gyomornak bántásáról*” szóló rész anyagával foglalkozunk, amely a kézirat 131. oldalától a 147. oldalig tart. Számba vettük az itt felsorolt betegségeket illetve tüneteket és az azok gyógyítására javasolt orvosságokat, eredetük, elkészítési módjuk és felhasználási területük szerint, valamint a javasolt gyógymódokat.

Az **I. táblázatban** „Az gyomorról” c. alfejezetben leírt 22-féle tünet, betegség Lencsés által használt magyar és latin megnevezését és az azok gyógyítására javallt orvosságok számát adjuk meg.

Lencsés ebben az alfejezetben az általa bemutatott 22 tünet kezelésére 214 orvosságot javasol. A javasolt orvosságok növényi, állati vagy ásványi eredetűek, változatos összetételükben többféle anyag is szerepel, ami a mű keletkezésének korában gyakori szokás volt. Az ebben a fejezetben ajánlott orvosságokat (*Materia medica*) a Schneider-féle osztályozási elv alapján a *Simplicia* főosztály I. és II. osztályába, vagyis a *Materiae naturales*, a *Pharmaceutica* illetve a *Composita Combigenica* osztályába sorolhatjuk [5].

A növényi eredetű orvosságok (*Vegetabilia*) összetételében 145 megnevezés szerepel, kizárólag az akkor használatos magyar népies elnevezéssel. Azonban ezek a nevek nem minden esetben képviselnek

I. táblázat

Az *Ars medica* „Az gyomorról” c. alfejezetében leírt tünetek és a kezelésükre javasolt orvosságok száma

Sorszám	Tünet vagy betegség megnevezése Lencsés szerint		Javasolt orvosságok száma
	magyar nyelven	latin kifejezés	
1.	Gyomornak tüzesüléséről	inflammatio	12
2.	Gyomornak étel utalásáról, anorexia	–	13
3.	Gyomornak meghüléséről	–	1
4.	Gyomornak emésztéséről	–	10
5.	Gilizta miatt nem emészthetne	–	1
6.	Gyomornak szertelen nagy éhségéről	Addephagia, Bulimos, Fames magna	1
7.	Gyomornak szomjuhozásáról	Sitis	9
8.	Gyomornak nyersségéről	Apepsia cruditas	2
9.	Gyomornak bőfögéséről	Pneumatisis, Ructus	5
10.	Gyomornak csuklásáról	Ligmos Singultus	26
	Gyomornak csuklásáról gyermekcséknek		5
11.	Gyomornak émelygéséről (nauzea)	Nausea vomitus	34
	Gyomornak émelygéséről gyermekcséknek		6
12.	Gyomornak vérokadásáról	–	3
13.	Gyomorban okádásnak indításáról	–	12
14.	Gyomornak rágásáról	–	12
15.	Gyomorban, ha súly vagyon	–	2
16.	Gyomornak felfuvalkodásáról	Empieumatisis	7
17.	Gyomorban vérnek megaluvásáról	–	3
18.	Gyomornak csorgásáról	–	3
19.	Gyomornak sárbántásáról	Cholera	10
20.	Gyomornak fájásáról	–	17
21.	Gyomornak szája fájásáról	Cardiaca	12
22.	Csömörről	–	5
	tekerő csömör	Tormina	1
	hidegcsömörről	–	2

külön fajt, hanem ugyanazon faj más szervére illetve termékére vonatkoznak. Azonosításuk több esetben is nehézségbe ütközött, mivel a korabeli növénytan leírásokban nem szerepel a mai hivatalos, binominális elnevezésük, hiszen *Linné* „Systema Naturae” c. műve 1735-ben, „Species Plantarum” c. kötete pedig csak 1753-ban jelent meg. A XVI-XVII. század füvészkönyveinek növénynevei segítségével próbáltuk azonosítani őket [2, 4, 6, 7, 19], ugyanakkor követtük,

hogy a korabeli orvosló könyvek említik-e ugyanilyen vagy hasonló felhasználásukat, illetve az akkor használatos növények szerepelnek-e a ma hivatalos Magyar, Román és Európai Gyógyszerkönyvben [22-24]. Összehasonlításunk eredményét a **II. táblázatban** foglaltuk össze.

A Lencsés által ajánlott 145 növényi összetevő közül kiválogattuk a 10 leggyakrabban említettet. A **III. táblázatban** ezek felhasználását mutatjuk be, megjelöl-

II. táblázat

Az *Ars medica* gyomorbántalmakra javasolt növényeinek ($n = 145$) előfordulása a XVI-XVII. századi szakirodalomban és néhány ma érvényes gyógyszerkönyvben

Sorszám	Irodalom	AM növényei	
		szám	%
1.	Melius: <i>Herbárium az fáknak, füveknek...</i> (1578)	98	67,58
2.	Clusius: <i>Stirpium nomenclator Pannonicus</i> (1583)	31	21,38
3.	Kájoni János: <i>Hasznos orvosságok</i> (1656)	36	24,82
4.	Pápai Páriz Ferenc: <i>Pax Corporis</i> (1690)	96	66,20
5.	<i>Magyar Gyógyszerkönyv VIII.</i> (2005)	28	19,31
6.	<i>Európai Gyógyszerkönyv IV.</i> (2002)	21	13,46
7.	<i>Román Gyógyszerkönyv X.</i> (2002)	9	6,20
8.	<i>Gyógytermék vademecum</i> (1996)	46	31,72

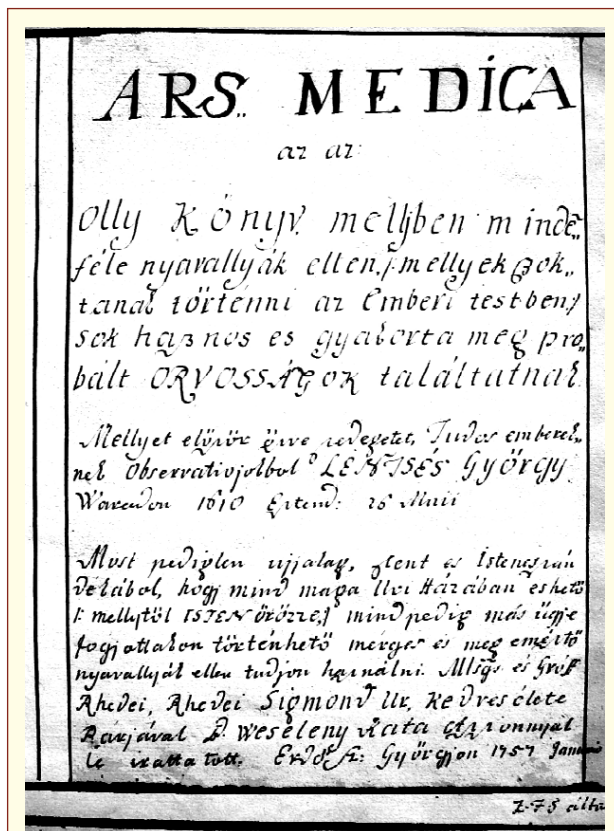
III. táblázat

A gyomorról szóló alfejezetben leggyakrabban javasolt növények és készítmények

Sor-szám	Ars medica-ban használt név	A növény hivatalos elnevezése	Tünetek (I. tábl. szerint) melyekre javasolja	Tünetek száma	Említés korabeli könyvekben
1.	Fejér üröm (olaja is)	Artemisia absinthium	1, 2, 3, 4, 10, 11, 19, 20, 21	9	MH, HO, CN, PC
2.	Gyömbér (frissen is)	Zingiber officinalis	2, 3, 4, 8, 10, 11, 13, 20, 22	9	MH, PC
3.	Székfű (virága, olaja is)	Matricaria chamomilla	1, 3, 4, 11, 16, 19, 20, 21	8	MH, CN, PC
4.	Kömény (mag, gyökér is)	Carum carvi	1, 3, 10, 11, 14, 19, 20	7	MH, CN, HO, PC
5.	Menta (fejér-, ló-) (leve és aszú is)	Mentha piperita, M. aquatica, M. crispa	3, 4, 10, 11, 19, 20, 22	7	MH, CN, HO, PC
6.	Csombor (virágostól)	Mentha pulegium	4, 10, 11, 14, 20, 22	6	MH, CN, HO, PC
7.	Fahéj	Cinnamomum cassia	1, 2, 3, 11, 19, 20	6	MH, PC
8.	Rózsa (pora, leve, vize, liktáriuma)	Rosa sp.	3, 7, 10, 11, 19, 20	6	MH, CN, HO, PC
9.	Porcsinfű	Portulacca pleracea	1, 5, 7, 10, 14,	5	MH, HO, PC
10.	Pomagrát (termés leve, héja)	Punica granatum	5, 9, 11, 19,	4	MH, HO, PC

Megjegyzés: MH = Melius Herbariuma (1578), CN = Clusius: Stirpium nomenclator Pannonicus (1583), HO = Kájoni János: Hasznos orvosságok (1656), PC = Pápai Páriz Ferenc: Pax Corporis (1690).

ve a tünetek számát, melyek gyógyítására ajánlott orvosságok összetételében ezek szerepelnek. Feltüntetjük továbbá, hogy ezek a korabeli orvosló- illetve fűvészkönyvekben megtalálhatók-e [3, 6, 10, 19].



3. ábra: Lencsés György: Ars medica. Az erdőszentgyörgyi másolati példány címlapja

A növények nagyobb hányada bizonyos technikai művelet után kerül felhasználásra (főzés, kivonás), ezért ezek már a II. osztály *Phitopharmaceutica* osztályába vagy az összetett orvosságok (*Composita*) *Combigenica* osztályába tartoznak. Nagyon nehéz megállapítani, hogy e két osztály közül melyikbe sorolhatjuk az egyes orvosságokat, mivel majdnem minden esetben több fajta növényi részből többféle vivőanyaggal történik a kivonás. Összesítve több mint 150 készítmény sorolható e két osztályba.

Az egyes orvosságok összetételében a növényi eredetűeken kívül 25 esetben különböző állati termékek is előfordulnak. Ezek egy része a *Simpliciák* 2. osztályába (*Animalia*), más részük – mivel bizonyos feldolgozás után kerülnek felhasználásra – a *Zoopharmaceutica* osztályba tartoznak. Főleg külsőleges, de belsőleges alkalmazást is nyernek. Néhány esetben említést találunk állati ürületek (galamb ganéj, eb ganéj, ménló ganéj stb.) felhasználásáról is, melyek teljesen indokolatlanok és ma már nem állják meg helyüket a terápiában. Az 5 leggyakrabban javasolt állati eredetű termék felhasználásának gyakoriságát és módjait a IV. táblázatban tüntettük fel.

A IV. táblázatba foglaltakon kívül egyes külsőleges orvosságok összetételében ritkábban még előfordul az állati eredetű Castoreum, az égetett szarvas szarv, a disznó epéje, bika epe, kakas zúzaja, kappanlé, tyúkháj, rák, eb gané és a ménló ganéja.

Néhány esetben ásványi anyagok is szerepelnek az orvosságok összetételében, főleg külsőleges felhasználásra. Ezek a *Mineralia* illetve *Mineralopharmaceutica* osztályba sorolhatók. Néhánynak a gyakoriságát az V. táblázat tünteti fel.

IV. táblázat

Az állati eredetű anyagok (n = 25) közül gyakrabban javasoltak

Sor-szám	Ars medica-ban használt név	Hivatalos elnevezése	Melyik tünetnél javasolja alkalmazásra	Tünetek száma összesen	Alkalmazási mód
1.	Méz	Mel depuratum	3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 17,19,20,21	12	Belsőleg és külsőleg is
2.	Tikmon fehérje, tikmon székje*	Ovum gallinaceum	7, 10, 11, 22	4	Belsőleg és külsőleg is
3.	Vaj	Butyrum	5, 12, 20	3	Belsőleg
4.	Tej (szamártelj, tehéntelj)	Lac asininum, Lac vaccivum	10, 11, 13	3	Belsőleg
5.	Viasz	Cera	4, 20	2	Külsőleges

*tikmon székje = tojás sárgája

V. táblázat

Az ajánlott orvosságok összetételében szereplő ásványi eredetű anyagok

Sor-szám	Ars medica-ban használt név	Melyik tünetnél alkalmazták	Felhasználási mód
1.	Alabástromkő	4, 21	külsőleges
2.	Bolus armenus	11, 13	külsőleges
3.	Tüzes acél	11	külsőleges
4.	Tégla (melegen)	11, 19, 20	külsőleges

Mint látható, a gyomorbántalmak gyógyítására szánt orvosságok összetételében szereplő anyagok eredetük szerint nem egyforma arányban fordulnak elő. Leggyakoribbak a növények, ezeket szám szerint az állati termékek követik (de közel 6-szor ritkábban), míg az ásványi anyagok csupán 2,86%-os felhasználást nyernek. Az orvosságok összetételében szereplő anyagok eredetük szerinti gyakoriságát a *VI. táblázat* szemlélteti.

VI. táblázat

Az ajánlott orvosságok összetételében előforduló különböző eredetű anyagok gyakorisága

Sor-szám	Eredet	Előfordulás	
		szám	%
1.	Növényi	145	82,86
2.	Állati	25	14,28
3.	Ásványi	5	2,86
Összesen		175	100,00

Az egyes orvosságok összetétele igen változó, függetlenül attól, hogy belsőleges vagy külsőleges felhasználásra javalltak. Vannak olyanok, melyek csak egy-egy komponenst tartalmaznak egyféle vivőanyagban, ugyanakkor egyesek összetételében több különböző eredetű összetevő szerepel, melyek különböző eljárással is készültek. A javasolt orvosságok összetevőinek száma leggyakrabban 1 és 8 között volt, de találtunk olyanokat – ha ritkán is –, amelyek 8-18 kom-

VII. táblázat

A javasolt orvosságokban szereplő összetevők száma és gyakoriságuk

Összetevők száma	Javasolt orvosságokban	
	szám	%
1	62	29,00
2	80	37,40
3	29	13,55
4	14	6,54
5	12	5,60
6	8	3,75
7	2	0,93
8	1	0,46
9	1	0,46
11	1	0,46
16	1	0,46
18	1	0,46
Csak gyógymód	2	0,93
Összesen	214	100,00%

ponenst tartalmaznak. A *VII. táblázatban* az egyes orvosságok összetevőinek számát és előfordulásának gyakoriságát követhetjük.

Amint a *VII. táblázat* adataiból látható, a két komponenst tartalmazó orvosságok a leggyakoribbak, az orvosságok több mint 1/3-át (37,40%) képezik, jelentős az egykomponensűek száma is, annak ellenére, hogy a kor orvosló eljárásaira jellemző volt a poli-pragmázia. Azonban, ugyanazon tünet kezelésére több, eltérő összetételű orvosság is szolgált.

Ami az alkalmazási módot illeti, gyakran szerepelnek a következő utasítások: „*add innya*”, „*borban idd meg*”, „*vízben idd meg*”. Bár ennek az alfejezetnek az orvosságai a gyomor különböző bántalmainak a gyógyítására szolgáltak, meglepő a külsőleges felhasználásra szánt orvosságok nagy száma, ami megközelíti a belsőlegesek számának felét (*VIII. táblázat*). Ezekben az esetekben *Lencsés* külsőleges felhasználás céljából gyakran flastrom vagy ír (kenőcs) formájában ajánlja orvosságait: „*kend meg az iháját*”, „*kenjed az iha feyet*”, „*kend a gyomor száját mézzel*”,

VIII. táblázat
A gyomor bántalmainak gyógyítására javallt orvosságok felhasználási mód szerinti csoportosítása

Sor-szám	Felhasználási mód	Gyakoriság	
		szám	%
1.	Belsőleges	147	68,7
2.	Külsőleges	67	31,3
Összesen		214	100,0

sőt a „kösd az iha szájára” utasítás is gyakori. Ez utóbbi esetben főleg meleg téglát, mézzel átitatott gyołcsot vagy növények levelét ajánlja.

A Lencsés által javasolt orvosságok elkészítésének módjai különbözöek, de valamennyi házi, otthoni kö-

rülmények közt könnyen előállítható, nem igényel gyógyszerári készítést, hiszen a szerző célja is az volt, hogy a szegény emberek és az orvost nélkülözök gyógyulását segítse ily módon. A mű keletkezésekor még a fejlettebb Nyugat-Európában is csak a nagy városokban volt egy-egy patika, Erdélyben pedig csak Szebenben, Brassóban, Besztercén és Kolozsváron [11], így ezek a távolabb lakók, a kis településeken élök számára nem voltak elérhetőek.

A növényi eredetű orvosságok készítéséhez friss és szárított növényi szerveket *Lencsés* egyaránt ajánl. A friss növények esetében gyakran „*facsard ki levét*” utasítást adja, a szárítottaknál pedig vivőszerként vizet, bort, olajat, ecetet, tejet vagy mézet ajánl. A kivonatok készítése is igen változatos, lehet áztatás (maceráció),

IX. táblázat
A gyakrabban ajánlott orvosságok vivőanyagai, készítési, felhasználási módjai

Sor-szám	Vehiculum megnevezése gyakorisága	Utasítás az elkészítési módra	Előfordulási gyakoriság
1.	Friss növény leve 31 orvosságban	Facsard ki levét	31
2.	Víz 26 orvosságban	Elegyítsd (hideg v. meleg vízbe)	3
		Áztasd (maceratum)	2
		Főzd, forrald (decoctum)	14
		Rózsavízzel elegyítsd össze	5
		Öntsd le forró vízzel (infusum)	2
3.	Bor (fehér és vörös bor) 43 orvosságban	Áztasd borban (maceratum)	3
		Főzd borral össze	12
		Forrald borral	8
		Borban idd meg	17
		Melegítsd borban	3
4.	Méz 32 orvosságban	Elegyítsd mézbe, keverd mézbe	7
		Mézben főzd meg	6
		Csinálj pogácsát mézzel	3
		Készíts liktáriumot mézzel	2
		Törd össze, tedd, mártogasd mézbe	7
		Mézzel kend	3
		Mézes vizet igyon, mézes bort igyon	4
5.	Ecet 18 orvosságban	Olvaszd össze, elegyítsd ecetes vízzel	2
		Mártsd vagy áztasd ecetben	9
		Főzd ecetben	4
		Idd meg ecetben, ecetes vízben	2
		Ecettel készíts (Acetum Scillae)	1
6.	Olaj (faolaj, ruta-, spinacard-, rózsá-, mirtusz-, székfűolaj) 32 orvosságban	Elegyítsd össze, törd össze olajjal	4
		Főzd meg olajban	2
		Kend olajjal	3
		Elegyítsd vajjal	4
		Elegyítsd olajba	1
		Csinálj flastromot	16
		Olvaszd össze viasszal	2
7.	Tej, tejoltó (kecsketej, szamártéj, asszonyállat teje) 5 orvosságban	Elegyítsd bele	3
		Add innia	2
8.	Tikmon fejrje, székje*, héja 9 orvosságban	Süsd meg	1
		Keverd össze véle, elegyítsd bele	8
9.	Egyéb módszerek 28 orvosság	Elegyítsd a porokat ostyába	2
		Tedd az iha szájára	3
		Tedd kenyérre, kenyérbélbe	3
		Égesd meg, hamujából csinálj lúgot	1
		Add enni éhomra, vagy étel után	19

*tikmon székje = tojás sárgája

X. táblázat

Gyomorbántalmakra javasolt gyógyszerek az *Ars medica*-ban és *Melius Herbarium*ában

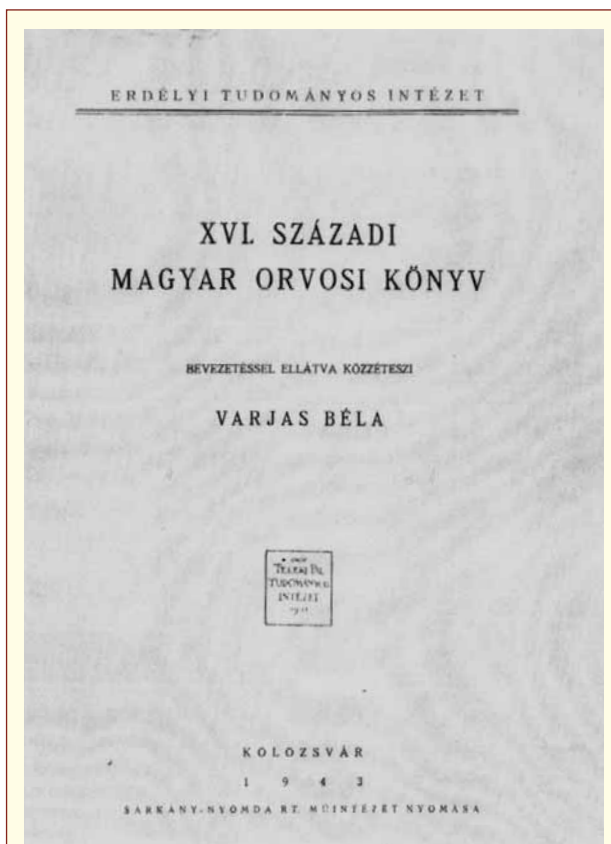
<i>Ars medica</i> előírata	<i>Melius Herbarium</i> előírata
Gyomornak tüzeléséről Infalantio (131 b) <i>Okai</i> <i>Jelei</i> Orvosságok (11), példák: – „ Katángkoroth tégy Eczetbe, ázzék jól megh benne, azth aggyad eonny.”	De Intibo ¹²⁰ Vadcichoria Belső hasznai: „Ha negfőzöd egy marokkal e katángkórót , akármelyik-félét borban, a sárt, minden enyves nyált kiviszen emberből alol.”
Gyomornak Imelgeseről, okadásáról Nausea, Vomitus (I. 139 b) <i>Okai</i> <i>Jelei</i> Orvosságok (12) pl.: – „ Feyer ürmöt nyerseth, feöz megh fa olayban, ugy hogy minth egy Ir olyan legyen, azzal kenjed az Iha feyet, smegh giogyul.”	De Absinthio ¹⁸⁵ Belső hasznai (7), pl.: „Ha árpadarával, árpakásával és mézzel az irmöt gyakran főzed és észed, minden belső hideg betegség ellen és étetés ellen, gyomorfájás ellen jó. Vize ezen használatos. De mézzel add a kisgyermeknek.”
Gyomornak csuklásáról – Gyermekekhenek Ligmos Singultus (I. 136a) <i>Okai</i> Orvosságok (5), pl.: – „ Kapor magoth, kakukkfüveth, fodor mentath, ruthanak magvath, Cyomborth, Feyerürmöth, myndenykből vegy keveseth, feözd megh es chynaly lagy flastromot, kösd az kys gyermek gyomrára, megh aal az Cyuklas.”	De Menta ¹⁴⁸ Belső hasznai az házi méntának: „Ha levelét borban főzed, gyakran iszod, hasadat kötözed a fodorméntával , meggyógyítja a gyomrot, emésztetlenséget meggyógyít. Amely gyomor nem főzheti meg, amit észik, csoklást, okádást megállat, sárt kihányat.”

főzés (decoctum), forrázat (infusum), de néhány esetben már a patikákban használatos műveleteket írja elő, így például „*timporáld össze*”, „*takard ostyába*”, „*készíts liktáriumot*”, „*csinálj szirupot*”, „*csinálj flastromot*”. Mivel egy-egy orvosság több összetevőből áll, ezért a készítési módja is lehet összetett, vagyis az egyes komponenseket különböző típusú kivonással és ugyanakkor más vivőszerral, más eljárással dolgoztatja fel. Így például rózsavizet mézzel, mézet ecettel. Amikor mézzel készítetteti az orvosságot, minden esetben azt írja elő, hogy főzd „*addig míg tajtékát elhányta*”. A flastromok, írek (lágy flastrom) készítésénél azok összetevőit előzőleg több különféle eljárásnak veti alá.

A **IX. táblázatban** számba vettük a gyomor bántalmainak gyógyítására javasolt orvosságok vivőanyagait, előállítási és felhasználási módjait és azok gyakoriságát.

A **X. táblázatban** az *Ars Medica* gyomorbántalmakra ajánlott orvosságaiból mutatunk be néhány példát, összehasonlítva *Melius Herbarium*-ának ugyanarra a növényre vonatkozó ajánlásával.

Végezetül a bemutatott adatok tükrében megállapítható, hogy a *Lencsés* által javasolt orvosságok nagy része ma is megállja a helyét, azonban vannak köztük olyanok, melyek csak a betegségek egyes tüneteit gyógyítják (például a gyomorbántalmaknál fellépő hányingert, gyomorfájást). Néhány esetben előfordul, főleg az állati eredetűeknél a kimondottan káros és ma



4. ábra: Az *Ars medica* Varjas Béla betűhű kiadásában 1943

már nem használatos szer (eb ganéja stb.). Az a tény, hogy a 2005-ben megjelent VIII. kiadású Magyar Gyógyszerkönyvben a *Lencsés* által megnevezett 145 növényi rész vagy termék közel 20%-a hivatalos, azt jelzi, hogy az eltelt több mint 400 év alatt ezeknek a hatóanyaguk és hatásuk ismeretében (is) beigazolódtott a terápiás értékük. Ami pedig az akkor használatos előállítási módokat, így például a maceratum, az infusum és a decoctum készítését és az ezek útján nyert

gyógyszerformákat illeti, ezek nem elavultak, mivel napjaink gyógyszerügyi gyakorlatában is használatosak.

IRODALOM

Az 1-24. sz. irodalom az MGYT honlapjáról (www.mgyt.hu) letölthető és kérésre a szerkesztőség az érdeklődőknek megküldi.

M. H. P é t e r: *Remedy recommended fo gastric pains in "Ars medica" (1570-1580) by György Lencsés*

A dolgozathoz tartozó tesztkérdések az utolsó oldalon találhatóak



Marosvásárhely (Tg. Mures) Aleea Cornisa 20/14, Románia 540103

A Semmelweis Egyetem Gyógyszerésztudományi Kar
Egyetemi Gyógyszertár Gyógyszerügyi Szervezési Intézete tisztelettel meghívja Önt
az **Intézet 100 éves jubileumi ünnepségére**
2007. december 14. 10 órára
Semmelweis Egyetem Gyógyszerésztudományi Kar Hőgyes Endre előadó termébe
(Budapest IX. Hőgyes Endre utca 7-9.)

Dr. Vincze Zoltán
egyetemi tanár

Dr. Zelkó Romána
intézetigazgató

MEGHÍVÓ

A Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Elnöksége és Vas Megyei Szervezete a közelmúltban elhunyt
Réffy Mária főgyógyszerésznő tiszteletére emlékülést rendez

2007. november 22-én, 16 órai kezdettel Szombathelyen, a Wagner Vendégház I. emeleti előadótermében
(9700 Szombathely, Kossuth Lajos u. 15.), melyre ezúton tisztelettel meghívjuk.

Az emlékülés programja:

- Prof. dr. Erős István MGYT elnök köszöntője;
- Németh Ákos: Réffy Mária élete és munkássága;
- Szenátori díszoklevél átadása;

Szünet

- „Gyógyszerészet” szaklapunk olvasó-szerkesztő találkozója:
 - Dr. Laszlovszky István: Az originális és generikus gyógyszerkutatás hazai lehetőségei,
 - Dr. Télessy István: Gondolatok a gyógyszerészi kompetenciáról,
 - Kötetlen beszélgetés a „Gyógyszerészet” főszerkesztőjével, felelős szerkesztőjével és szerkesztőivel
(Moderátorok: Takácsné dr. Novák Krisztina és Hankó Zoltán).

Hívjuk és várjuk a Kollégák, a Tisztelők és az Érdeklődők jelentkezését!

A részvételi szándékot kérjük előzetesen jelezni az MGYT Vas Megyei Szervezetének titkáránál
(Lajos Ferencné, fax.: 94-506-335, e-mail: lajosfne@vas.antsz.hu).

Bízva abban, hogy meghívásunkat elfogadja, tisztelettel köszönti:

Prof. dr. Erős István
MGYT elnök

Dr. Kiss Gézané
az MGYT Vas Megyei Szervezetének elnöke